

Yttrande över betänkande “Gestaltad livsmiljö. Ny politik för arkitektur, form och design” (SOU 2015:88)

Kulturdepartementet har i en remiss bjudit in Kvinnors Byggforum att lämna synpunkter på betänkande “Gestaltad livsmiljö. Ny politik för arkitektur, form och design”(SOU 2015:88). I utredningen föreslås bl.a. nya nationella mål för arkitektur-, form- och designpolitiken, att Arkitektur- och designcentrums samling flyttas till ett annat statligt finansierat museum och att Arkdes ombildas till en ny myndighet för Gestaltad livsmiljö. Vidare föreslås att en riksarkitekt tillsätts inom Statens fastighetsverk som bör få ett särskilt ansvar för att utveckla samverkan kring arkitektonisk kvalitet i statligt byggande och fastighetsförvaltning. En utvecklingsfond för att främja området arkitektur, form och design i hela landet föreslås också. Inga lagändringar föreslås dock. Betänkandet föreslår insatser för att öka kompetensen inom upphandling av varor och tjänster inom området arkitektur, form och design, och inom innovativt samhällsbyggande utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö. Betänkandet föreslår också att ett statligt stöd ges till ett så kallat wild card-system för att stimulera utövare i etableringsfasen.

Övergripande synpunkter

Betänkandets fokus

Kvinnors Byggforum är positiva till utredningens ansats att fånga den komplexa problembilden, arkitekturens roll i samhällsutvecklingen samt arkitekturens potential och möjligheter att bidra till dagens och framtidens utmaningar såsom bostadsförsörjning, social hållbarhet, klimatpåverkan etc. Dock ställer vi oss kritiska till betänkandets samlade fokus på arkitektur, form och design. Detta anser vi är fel. Arkitekturpolitiken kräver ett eget område. Anledning är att det är för stor skillnad mellan arkitektur, fysisk planering och byggande å ena sidan och konsthantverk, produktdesign och tjänstutveckling å andra sidan. Rumsskapande och fysiska storskaliga strukturer har betydligt mer komplexa demokratiska, finansiella, politiska, professionella och även ledarskaps- och kommunikationsutmaningar än vad tjänstutveckling, konsthantverk och produktdesign har, även om de överlappar inom gestaltning och det kulturpolitiska fältet. Kvinnors Byggforum har därför valt att kommentera betänkandets förslag av principiell betydelse för en ny arkitekturpolitik.

Betänkandets brister

Betänkandet brister generellt i sin koppling till bostadsförsörjning, intersektionalitet, jämställdhet, mångfald, social rättvisa, hållbar utveckling, fysisk planering och medborgardeltaktighet. Bekymrade konstaterar vi att betänkandet inte har svarat på de angelägna komplexa utmaningar som redovisas under kapitel 4. Den föreslagna formuleringen av nya nationella mål är alltför svävande. Även de föreslagna styrmedel bedöms för svaga för att infria en ny arkitekturpolitik. Vi anser att arkitekturpolitiken bör verka för social rättvisa och långsiktigt hållbar utveckling i Sverige.

Betänkandets benämning

Vi ställer oss kritiska till att benämningen *gestaltad livsmiljö* ersätter arkitektur som samlande begrepp för att beskriva rumslig gestaltning och dess inverkan på människans livsmiljö. Det otydliga samlingsnamnet *gestaltad livsmiljö* otydliggör arkitekturbegreppet för många. Vid en snabb koll utanför sakkunliga kretsar kunde vi konstatera att ingen eller väldigt fåtal personer kunde förstå vad *gestaltad livsmiljö* står för. *Gestaltad livsmiljö* riskerar att bli ett än mer exkluderande begrepp än arkitektur, för en begränsad grupp människor redan etablerade i branschen. Vi anser därför att en ny arkitekturpolitik bör lyfta ordet arkitektur och

tillgängliggöra det för en större bredd människor, istället för att otydliggöra detta med lansering av ett nytt exklusivt begrepp.

Synpunkter på betänkandets förslag

5. Lärdomar från andra länder

Rapporten brister i sin motivering kring relevans av urvalet av "idékatalogen" med tyngdpunkt i fyra utvalda länder, där vissa av länderna till synes endast representerar samma kulturpolitiska modell. Det saknas även risk- och konsekvensbedömningar av de presenterade referenserna.

Efter en kort undersökning kan vi konstatera att det finns flera relevanta arkitekturpolitiska modeller för Sverige att inspireras av likaväl som att lära sig av de risker, låsningar och nackdelar med de presenterade ländernas arkitekturpolitik. Analysen skulle bli mer relevant om den presenterade nyttan med tex Danmarks modell som genomsyrar de arkitekturpolitiska mål i diverse politiska områden; vad Sverige kan lära sig ifrån den brittiska marknadsvänliga arkitekturpolitiska modellen och hur denna relaterar till bostadskrisen där; hur professionen kan få en mer självklar roll såsom i ex. Tyskland; hur tillämpning av medborgardialog i planering i Chile och Schweiz fungerar.

6. Nya mål för arkitektur-, form- och designpolitiken utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö

Kvinnors Byggforum avstyrker de särskilt formulerade nationella arkitekturpolitiska målen vid sidan av de redovisade aktuella målen inom andra relevanta och relaterade områden. Vi anser att det försvårar en effektiv tillämpning och uppföljning av betänkandets förslag. De särskilda målen riskerar att stå isolerade vid sidan av miljö-, klimat-, kulturmiljömål m.fl. En integration av de arkitekturpolitiska målen med övriga nationella målen är nödvändig. Detta skulle konkretisera de arkitekturpolitiska målen och också underlätta praktisk tillämpning, samverkan och uppföljning för alla aktörer i det offentliga. T.ex. mer konkreta och integrerade delmål skulle bli lättare att tillämpa: minska CO2-utsläpp inom arkitektur och byggande till år 2050 med X%, öka antal exporterade arkitektjänster med X% till år 2030, öka antal medborgare som medskapare i arkitektur och byggande med X% till år 2025 m.m.

6.2.5. Mål för integrations- och jämställdhetspolitiken

Kvinnors Byggforum anmärker på de formulerade jämställdhetspolitiska mål som exkluderar människor som inte identifierar sig binärt, dvs som män och kvinnor. Detta är problematiskt då en arkitekturpolitik förväntas ge svar på bl.a. jämställdhetspolitiska mål såsom jämn fördelning av makt och inflytande.

6.4. Förslag till nya nationella mål för arkitekturpolitiken, form- och designpolitiken

Målformuleringarna såsom "*Ett inkluderande och demokratiskt samhälle med tillgång till goda livsmiljöer, såväl enskilda som gemensamma*" bör ses över och preciseras med mer konkreta delmål. Detta är nödvändigt för arkitekturpolitikens enhetliga tillämpning i samtliga kommuner med självstyre och planmonopol. Jämte de mål om god bebyggd miljö, klimatmål m.fl. borde mer utvecklade mål om jämlikhet och jämställdhet formuleras. Jämlikhet är en förutsättning och utgångspunkt för social hållbarhet. En ny arkitekturpolitik som utgår från jämn fördelning av makt, resurser och inflytande bör exempelvis bidra konkret till prioritering av infrastruktursatsningar som underlättar i vardagen för människor utan bil (barn, äldre och kvinnor oftare än män) och de som inte kan gå långa sträckor (alltmer åldrande befolkning, oftast kvinnor, människor med funktionsvariation som oftast assisteras av kvinnor); medskapande med de som inte har rösträtt eller förstår svenska språket (t.ex. barn, unga och flyktingar); att säkra förutsättningar för fysisk planering och byggande med 0-koldioxidutsläpp; utformning av värdiga allmänna rum och platser som välkomnar alla människor oavsett bakgrund och postadress.

Kvinnors Byggforum anser att det är positivt att utredningen belyser att goda livsmiljöer ska skapas i samband med förtätning och bostadsbyggande, men saknar tydliga nationella mål och riktlinjer för hur detta ska uppnås. När bostadsbristen ska lösas snabbt och förtätning är det rådande idealet, bör arkitekturpolitiken fungera som en stöttepelare i arbetet för att samtidigt bygga socialt och ekologiskt hållbara städer.

7. Myndigheten för Gestaltad livsmiljö

Kvinnors Byggforum avstyrker betänkandets förslag att ArkDes ombildas till en ny Myndighet för Gestaltad livsmiljö. Vi föreslår att ArkDes bevaras och utvecklas, särskilt avseende jämställdhet och jämlikhet utifrån det intersektionella perspektivet inom arkitektur, byggande och fysisk planering.

8. Det offentliga och insatser inom arkitektur, form och design

Vi föreslår att Boverket får ett tydligt uppdrag avseende arkitektur i samband med sitt ansvar för boende, byggande och planering och i samverkan med andra aktörer inom näringslivet, det offentliga och civila samhället. Vi föreslår att riksarkitektens roll etableras på Boverket i samband med Boverkets tydligare uppdrag avseende arkitektur. Vidare föreslår vi att riksarkitekten får förtroende att leda samverkan inom det offentliga (stat, region, kommun), utveckla samarbete mellan statliga byggherrar och förädla Plattform för hållbar stadsutveckling myndigheterna emellan (Boverket, Naturvårdsverket, Statens energimyndighet, Tillväxtverket och Trafikverket).

Generellt behöver professionens roll stärkas inom det offentliga och den privata sektorn, för att systematiskt säkra en helhetssyn inom arkitektur och fysisk planering. En ny arkitekturpolitik bör även stärka medborgarinflytandet i förhållande till politisk detaljstyrning och marknadsstrategier som utvecklats i Sverige under senaste 30 åren. Därför föreslår vi regelbundna utbildningsinsatser för politikerna inom det arkitekturpolitiska fältet.

Kvinnors Byggforum är positiva till förslaget för utredning av en utvecklingsfond. Vi anser dock att fondens uppbyggnad bör utgå ifrån ett intersektionellt- och maktkritiskt perspektiv. Finansieringen behöver lösas och administrationen bör anpassas i samband med ArkDes och Boverkets tydligare uppdrag avseende arkitektur.

Vi är positiva till ett så kallat wild card-system, för att bredda mångfalden i branschen. Kvinnors Byggforum anser dock att betänkandet bör framhålla att wild card-systemet också ska utformas ur ett intersektionellt perspektiv, för att synliggöra hur olika maktordningar är sammanflätade på olika nivåer, såsom det politiska, det representationella, eller det strukturella. I ett nytt system där nyetablerade aktörer ska gynnas är det viktigt att människor oavsett bakgrund – beträffande bl.a. klass, etnicitet, kulturell bakgrund, kön - inom denna grupp synliggörs för att uppnå den mångfald som eftersträvas.

Vi ser en poäng med en utveckling av exportfrågan under förutsättning att en ny arkitekturpolitik systematiskt driver social rättvisa, klimat- och miljömålen i brett samarbete med det offentliga och det civila samhället och med branschen.

9. Höjd kompetensnivå inom offentlig upphandling

Kvinnors Byggforum tillstyrker de förslag betänkandet har gällande höjd kompetensnivå inom offentlig upphandling och beställarekompetens. Insatser för ökad beställarkompetens krävs för att sociala perspektiv – däribland barn- och det intersektionella perspektivet – ska få genomslag i planeringen. Social- och barnkonsekvensanalyser ska implementeras och uppmuntras i alla svenska kommuner. Betänkandet saknar dock konkreta åtgärder som skulle kunna förbättra livsmiljön för alla, från förskolebarnens friytor till boendemiljöer för nyanlända flyktingar.

10. Kunskap, kompetens och samverkan

Vi tillstyrker betänkandets intentioner gällande breddad rekrytering med avseende på mångfald. Dock saknas konkreta arkitekturpolitiska mål och inkluderande och systematiska verktyg utifrån det intersektionella perspektivet för att utmana arkitektens och arkitekturens normer i klassrummen, på arkitektkontor, på samrådsmöten, i grannområden, i styrelser, på byggplatsen bl.a. Vi ser ett behov av riktade utbildningsinsatser gällande genus, diskriminering, normkritiska verktyg m.m.

Kvinnors Byggforum tillstyrker betänkandets förslag om att forskningen bör få utökat stöd och en mer aktiv roll i hantering av utmaningar redovisade i kap. 4.

11. Lagstiftning och andra styrmedel

Lagstiftning och andra styrmedel måste ses över för att en ny arkitekturpolitik som verkar för social rättvisa och långsiktig hållbar utveckling ska kunna uppnås. Lagstiftning och andra styrmedel behöver utredas med utgångspunkt i bostadsförsörjning, intersektionalitet, jämställdhet, mångfald, social rättvisa, hållbar utveckling, fysisk planering och medborgardelaktighet.

12. Konsekvenser

Vi bedömer att betänkandets konsekvensutredning är bristfällig och motsägelsefull, t.ex gällande konsekvenser för jämställdheten, och behöver göras om. Konsekvenser behöver beskrivas med utgångspunkt i bostadsförsörjning, intersektionalitet, jämställdhet, mångfald, social rättvisa, hållbar utveckling, fysisk planering och medborgardelaktighet.

Avslutande synpunkter

Sammanfattningsvis ser vi ett påtagligt behov av en omarbetning av betänkandet, för att svara till omfattande utmaningar (kap. 4), andra relevanta nationella mål, samt svara till behovet av ett ökat medborgarinflytande och en förstärkning av professionens roll. Detta för att verkställa en tillgänglig och medskapande arkitekturpolitik, som en förlängning av grundlagen med de garanterade mänskliga och sociala rättigheterna, i samspel med gemensamma resurser samt miljö- och klimatmål.

Kvinnors Byggforum förutsätter att i det fortsatta arbetet med en ny arkitekturpolitik, kommer frågor som rör stora utmaningar som bostadsförsörjning, ekologisk balans och social rättvisa med jämställdhet och jämlikhet som utgångspunkt konkretiseras. Detta behövs för att en ny arkitekturpolitik ska kunna göra betydande skillnad i vardagen för alla människor som vistas i Sverige, och även, via export, i andra länder.

Vi inom Kvinnors Byggforum är övertygade om att en ny politik för arkitektur, fysisk planering och byggande borde ta mer plats som en kraft som kan förbättra samhället och bidra till att en jämn fördelning av makt, inflytande och resurser uppnås. Vi välkomnar en dialog med utredarna och Kulturdepartementet i ert fortsatta arbete för att uppnå en helhetssyn inom arkitektur och stadsbyggnad och en ny värdig arkitekturpolitik för alla.

Styrelsen för Kvinnors Byggforum
Stockholm 2016-03-14

Kvinnors Byggforum
www.kvinnorsbyggforum.org
info@kvinnorsbyggforum.org